

Renáta Pavlová¹

Univerzita v Regensburgu, Inštitút slavistiky

<https://orcid.org/0000-0002-0665-3702>

ČLOVEK ALEBO STROJ? KTO VIE PRELOŽIŤ LEPŠIE UMELECKÝ TEXT?²

Príspevok sa zaoberá porovnaním ľudského a strojového prekladu umeleckého textu na pozadí prekladateľských univerzálií. Na príklade prekladu umeleckého textu z nemčiny do slovenčiny si predstavíme prekladateľské univerzálie vychádzajúce z Touryho zákona rastúcej štandardizácie a zákona interferencie s východiskovým textom. Jednotlivé prekladateľské postupy strojového prekladu vyhodnocujeme na základe kolokácií jazykového korpusu.

Kľúčové slová: strojový preklad, ľudský preklad, prekladateľské univerzálie, jazykový korpus

Úvod. V súčasnosti sa stretávame s potrebou prekladu veľkého množstva cudzojazyčných textov rozličných štýlov, ktoré je potrebné preložiť do slovenčiny. Tieto texty nie je možné pre veľký počet zadávateľov preložiť samotným prekladateľom, preto sa využívajú na preklad strojové prekladače, ktoré uľahčujú prekladateľom prácu. Rôzne prekladateľské nástroje, ako napríklad Google Translate, DeepL Translate, ChatGPT, slúžia len ako pomocný nástroj, ale v plnej miere nedokážu nahradiť skúseného prekladateľa.

Strojové preklady často obsahujú chyby, no i napriek chybám je možné pracovať aj s takýmto typom prekladu. Na opravu chýb prekladu slúži posteditácia, pri ktorej posteditori vylepšujú výsledok strojového prekladu (Ďuračková/Pavlová, 2023: 11). Úlohou posteditácie je preklad upraviť do takej podoby, aby preložený text ďalej spoľahlivo slúžil svojim používateľom.

Kognitívny lingvista a prekladateľ Douglas Hofstädter hľadal odpovede na otázku, kto vie lepšie preložiť umelecký text pri porovnaní strojového a ľudského prekladu. Na príklade prekladu eseje *Soggy Soup Maid* autora Franza Grillparzera

¹ renata.pavlova@ur.de

² Tento príspevok je výstupom z projektu APVV-18-0473 *Klasifikačný model chybovosti v strojovom preklade: krok k objektívnemu hodnoteniu kvality prekladu*. Zodpovedná riešiteľka: prof. RNDr. Daša Munková, PhD. Doba riešenia: 2019 – 2023.

Der Arme Spielmann z nemčiny do angličtiny zisťuje Hofstädter úskalia strojového prekladu, pričom poskytuje jednoznačnú odpoveď: „Prekladač Google nie je myslenie, strojový preklad nie je kognitívny proces. Prekladač Google nerozmýšľa, keď produkuje svoje výstupné reťazce. Google prekladač nerozumie, nevie nič.“ Hofstädter argumentuje príkladmi, ktoré sú dôkazom nespoľahlivosti strojového prekladu. Jedným z nich je aj nesprávne transponovanie lexikálnej jednotky z východiskového jazyka (nemčiny – *eintrat*) do cieľového jazyka (angličtiny – *entered*). Kým v origináli sa vyskytuje verbum *eintrat* / *vstúpil* (... **die Magd mit der Suppe eintrat**/slúžka vstúpila s polievkou), Google Translate preložil vetu ako **the maid entered the soup**/slúžka vošla do polievky, pričom správny preklad znie **her daughter brought out the soup** (prelož. D. H.)/jej dcéra priniesla polievku (prelož. R. P.)

Porovnaniu ľudského prekladu a prekladu vytvoreného umelou inteligenciou sa venujú aj autori Rudi Novotny a Jakob von Lindern v článku *Čo vie človek lepšie?*³ V článku nájdeme odpovede na otázku, čo všetko dokáže vytvoriť umelá inteligencia, ako napríklad rôzne virálne obrázky a videá, imitovať hlasy prostredníctvom systému VALL-E vytvorenom firmou Microsoft (2023), ktorý je schopný po troch minútach počúvania imitovať hlas. Ďalšou schopnosťou umelej inteligencie je vytvoriť texty (a dokonca aj myšlienky). Ide o tzv. jazykové modely, ktoré rozlišujú matematické pravidlá v ľudskej reči prostredníctvom systémom GPT4 (OpenAI) a tie vyhodnocujú štatisticky najfrekvencovanejšie kolokácie. Výhodou jazykových modelov je fakt, že sú súčasťou archívu, knižničného fondu v digitálnej knižnici, sú schopné vytvoriť e-mail a pod. Nevýhodou však je, že nie všetky texty vytvorené umelou inteligenciou sú správne, a dokonca hrozí aj zneužitie na rôzne účely, napríklad zostavenie podvodného e-mailu atď.

1. Metodologické východiská. Pri porovnaní strojového prekladu vytvoreného spoločnosťou Google a ľudského prekladu sme vychádzali z prekladu novely švajčiarskeho autora Roberta Walsera *Der Spaziergang* (1917) z nemčiny do slovenčiny. Autorom slovenského prekladu je spisovateľ a prekladateľ Michal Hvorecký. Preklad novely vyšiel pod názvom *Prechádzka* (2013). Pri porovnaní oboch prekladov novely *Prechádzka*, strojového i ľudského prekladu, sme vychádzali aj z *klasifikácie prekladateľských univerzálií*, ktoré veľmi plasticky dokážu poukázať na rozdiely originálneho textu od vlastností preloženého textu.

2. Prekladateľské univerzálie. Jiří Levý položil základy deskriptívnej translológie (Šuša, 2014: 38), neskôr formulované ako **prekladateľské univerzálie** (S. Blum-Kulka, M. Baker a ďalší) a **zákony** (G. Toury). Levý ako prvý systematicky popísal spoločné vlastnosti prekladových textov, ktorými sa odlišujú od neprekladového jazyka (Mraček, 2018: 59). Prekladateľské univerzálie odlišujú podľa Bakera preložený text od originálu prostredníctvom nasledujúcich jazykových javov (Baker, 1996: 175): **explikácia (vysvetlenie)**, **simplifikácia (zjednodušenie)**,

³ Zdroj: Die Zeit, viac pozri na: www.zeit.scrllly.com/stories/zeit-ki [cit. 13. 4. 2023].

normalizácia (štandardizácia) a nivelizácia (porovnateľný korpus). G. Toury rozširuje prekladateľské univerzálne o ďalšie vlastnosti formuláciou **zákona narastajúcej štandardizácie** (synonymá, simplifikácia/zjednodušenie, implifikácia/elipsa, explikácia, substitúcia, štylistika a slovosled) a **zákona interferencie s východiskovým textom** (kompozitá, homonymá, koherenčné vzťahy, doslovný preklad) (Toury, 2004: 15).

Zákon narastajúcej štandardizácie. G. Toury vytvoril v rámci zákona narastajúcej štandardizácie klasifikáciu niekoľkých jazykových javov, na základe ktorých porovnáme originálny text s preloženým textom.

a. Synonymá

Kým v origináli je verbum *ich ging / chodil som*, v strojovom preklade sa vyskytuje verbum *kráčal som* a prekladateľ vyberá verbum *išiel som si*.

Originál „Spaziergang“: *Meine Schritte waren gemessen und ruhig, und soviel ich weiß, ließ ich, indem ich so meines Weges **ging**, ziemlich viel würdevolles Wesen sehen.*

Strojový preklad: *Moje kroky boli zmerané a pokojné, a pokiaľ viem, **kráčal som** po ceste, ukázal som dosť dôstojného bytia.*

Ľudský preklad: *Môj krok bol uvážlivý a pokojný, a nakoľko to viem posúdiť, ako **som si tak išiel** svojou cestou, pôsobil som dôstojne.*

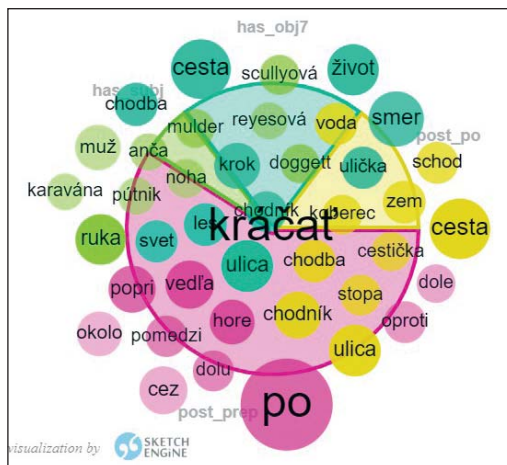
Kolokácie

Pri výbere lexém strojového prekladu sme analyzovali adekvátnosť, resp. neadekvátnosť lexikálnej jednotky na základe kolokácií lexém prostredníctvom nástroja **Sketch Engine**. Kolokácie lexém uvedené v Sketch Engine vychádzajú z jazykového korpusu **ELEXIS Slovak Web**. Z nasledujúcej vizualizácie kolokácie je evidentné, že verbum *kráčať* má zaužívanú kolokáciu so substantívom *cesta*, čo sa zhoduje aj s prekladom vytvoreným cez Google Translate: *kráčal som po ceste*.

Ďalším synonymom je adjektívum *reizend*, ktoré je strojovým prekladom preložené ako *očarujúci*, ale prekladateľ zvolil adjektívum *lákavý*. V adjektívnom spojení **die reizende Einladung** sa vyskytuje automatický preklad objektu *pozvanie* ako verbálne substantívum (*očarujúce pozvanie*), pričom v ľudskom preklade uprednostní prekladateľ deverbatívny derivát lexikálnej jednotky *pozvánka* (*lákavá pozvánka*).

Originál „Spaziergang“: *Anfügen will und kann und darf ich hoffentlich (da mir im Augenblick Neues und Gescheites nicht einfällt), daß ich eine höfliche, reizende Einladung von Frau Aebi in der Tasche mittrug.*

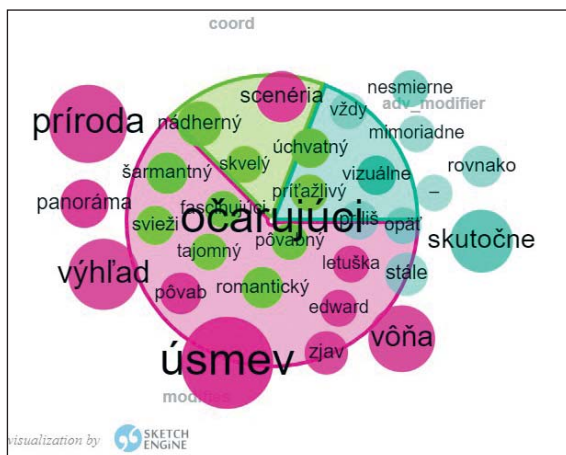
Strojový preklad: *Dúfajme, že môžem a môžem dodať (pretože v túto chvíľu nemôžem myslieť na nič nové a šikovnejšie), že som vo vrecku niesol slušné a očarujúce pozvanie pani Aebi.*

Obrázok 1. Kolokácie lexikálnej jednotky *kráčať*⁴

Ludský preklad: *Dúfam, že smiem doplniť (lebo v tomto okamihu mi nič novšie a vhodnejšie nenapadá), že som si vo vrecku niesol **lákovú** pozvánku od pani Aebiovej.*

Adjektívum *očarujúci* sa spája najčastejšie s kolokáciami *očarujúci úsmev*, *očarujúci výhľad*, *očarujúca príroda*, pričom kolokáciu so substantívom *pozvanie* sa v uvedenej vizualizácii nevyskytuje, keďže nejde o bežne používanú kolokáciu. Preklad vytvorený prekladateľom s adjektívom *láková* znie v spojení *láková pozvánka* oveľa prirodzenejšie.

Obrázok 2. Kolokácie lexikálnej jednotky *očarujúci*⁵

⁴ Zdroj: ELEXIS Slovak Web

⁵ Zdroj: ELEXIS Slovak Web

Substantívum *Hut* bol v jednej vete dvakrát odlišne identifikovaný strojovým prekladom: raz ako *čiapka* a druhý raz správne ako *klobúk*. Preklad si vyžaduje lexému *klobúk*, ale aj prekladateľ zvolil tvorivý prístup k prekladu a výraz preložil ako *klobúk*, ale aj hovorovým výrazom *širák*:

Originál „Spaziergang“: *Plötzlich sehe ich nämlich zwei Hüte in der hellen zarten Luft, und unter den Hüten stehen zwei bessere Herren, die einander mittels schönen, artigen Hutlüftens und -schwenkens guten Morgen zu bieten scheinen.*

Strojový preklad: *Zrazu vidím dve čiapky vo svetlom a nežnom vzduchu a pod klobúkami sú dvaja lepší muži, ktorí sa zdajú, že sa navzájom ponúkajú dobré ráno, prostredníctvom krásneho, zdvoritého zdvíhania a mávania klobúkov.*

Ľudský preklad: *S pánskymi slamenými klobúkmi je to totiž takto: zrazu vidím vo svetlom jasnom vzduchu dva a pod nimi dvoch pánov z lepšej spoločnosti, ktorí sa zdravia dobré ráno úctivým a milým zdvíhaním širákov – tie sú pri tomto predstavení zjavne dôležitejšie ako ich nositelia a majitelia.*

b. Simplifikácia (zjednodušenie)

Simplifikáciu zvolil prekladateľ pri preklade spojenia *vor den Augen meiner Mitmenschen* / *pred očami blízkych* (prelož. R. P.), ktoré zjednodušene preložil ako *pred ostatnými ľuďmi*. Strojový preklad uvádza spojenie *pred očami svojich ľudských bytostí*.

Original „Spaziergang“: *Meine Empfindungen liebe ich vor den Augen meiner Mitmenschen zu verbergen, ohne daß ich mich jedoch deswegen ängstlich bemühe, was ich für einen großen Fehler und für eine starke Dummheit halten würde.*

Strojový preklad: *Milujem skryť svoje pocity pred očami svojich ľudských bytostí, ale bez toho, aby som tak úzkostlivo robil to, čo by som považoval za veľkú chybu a veľkú hlúposť.*

Ľudský preklad: *Svoje pocity _____ pred ostatnými ľuďmi rád skrývam, ale to neznamená, že bojzливо utajím, ak niečo považujem za veľkú chybu alebo úplnú hlúposť.*

c. Implikácia (elipsa)

V nasledujúcom spojení prekladateľ zvolil vynechanie substantíva *Abglanz* / *odraz* prostredníctvom elipsy, pričom uvedené spojenie nestratilo svoju výpovednú hodnotu.

Originál „Spaziergang“: *Weltgeschichte und Abglanz von längst vorübergegangenen heroischen Taten blitzten...*

Strojový preklad: *Svetové dejiny a odraz hrdinských činov dávno minulých vyleteli.....*

Ľudský preklad: *... blýskali svetové dejiny a _____ dávno zašlé hrdinské činy...*

d. Explikácia

Opačný postup ako v prípade implikácie zvolil prekladateľ formou explikácie so zámerom bližšie opísať čitateľovi situáciu. Kým v origináli sa nachádza spojenie: *er betrug sich ganz milde / správal sa veľmi mierne* (prelož. R. P.), prekladateľ uvedené spojenie rozšíril o ďalšie adjektívne spojenie: *pôsobil sympatickým dojmom, pomerne mierne...*

Originál „Spaziergang“: *Im ganzen genommen betrug sich jedoch Professor Meili ganz milde, so als wenn er in keiner Hinsicht nötig gehabt hätte, merken zu lassen, welche Summen von Macht und Gewicht er personifizierte, und seine Gestalt erschien mir trotz aller Unerbittlichkeit und Härte sympathisch, weil ich mir sagen durfte, daß die, die nicht auf süße und schöne Art lächeln, ehrlich und zuverlässig sind.*

Strojový preklad: *Celkovo sa však profesor Meili správal veľmi mierne, ako keby nepotreboval nijakým spôsobom preukazovať sumy sily a hmotnosti, ktoré zosobil, a napriek všetkej neúprosnosti a tvrdosti sa mi jeho postava zdala súcitná, pretože som bol sám sebou. Mohli by sme povedať, že tí, ktorí sa neusmievajú sladkým a krásnym spôsobom, sú úprimní a spoľahliví.*

Ludský preklad: *Celkovo pôsobil profesor Meili sympatickým dojmom, pomerne mierne, akoby vôbec nedbal na tú moc a váhu, ktorú napriek svojej neprístupnosti a tvrdosti priam zosobňoval.*

e. Substitúcia

Ako príklad substitúcie uvádzame nahradenie objektu *Buben und Mädchen / chlapci a dievčatá* formou zámena *sie / ich* (akuzatív plurál) v strojovom preklade. Prekladateľ nahradí objekt *sie* nominatívnym podmetom *človek* (*Človek si veľmi rád vychutná pokoj*).

Originál „Spaziergang“: *„Man lasse sie (Buben und Mädchen) ruhig ungezügelt“, dachte ich; „das Alter wird sie einst schon schrecken und zügeln“.*

Strojový preklad: *Môžete ich nechať bez obmedzenia,“ pomyslel som si; „Jedného dňa ich strach vystraší a potlačí.“*

Ludský preklad: *„Človek si veľmi rád vychutná pokoj“, pomyslel som si. Staroba ho aj tak raz dostatočne vystraší a vyruší.*

f. Štylistika

Jiří Levý vo svojom diele *Umění překladu* venuje pozornosť prekladu literárnych textov, pričom zdôrazňuje, že prekladateľ môže uplatniť svoj talent predovšetkým pri jazykovej štylizácii, preto potrebuje v prvom rade štylistické nadanie (Levý, 1998: 64), prípadne štylistický cit alebo zmysel pre štýl. Ambíciou umeleckého štýlu je sprostredkovať estetickú funkciu umeleckých textov, preto sa kladie veľký dôraz na výber štylistických prostriedkov (Šuša, 2018: 4).

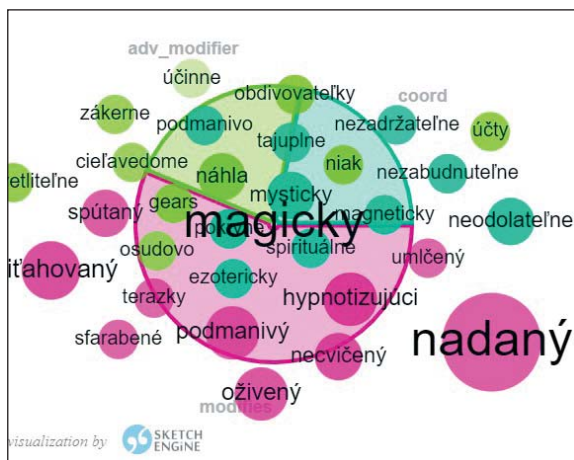
Veľkú úlohu zohrávajú v tomto prípade i synonymá, ako je to v prípade lexémy *zauberhaft / zázračne*. V nasledujúcom príklade stroj preložil adverbium *zázračne* ako *magicky*, pričom prekladateľ zvolil výraz *zázračne*. V slovníkovom portáli Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra nájdeme explikáciu oboch adverbíí – *magicky*: magickým, tajomným spôsobom, príznačne pre niečo magické, tajomné a *zázračne*: majúci čarovné účinky; pôsobiaci takým dojmom - ktoré majú síce podobný význam, ale úlohou prekladateľa je vybrať taký výrazový prostriedok, ktorý bude korešpondovať so štýlovým zameraním textu.

Originál „Spaziergang“: *Von Herzen froh über das mir so zauberhaft, wie aus blauem Himmel zugefallene Kapital-Vermögen lief ich aus dem hohen, schönen Kassaraum fort, an die freie Luft hinaus, um den Spaziergang fortzusetzen.*

Strojový preklad: *Z hĺbky srdca, potešený kapitálovým majetkom, ktorý mi padol rovnako magicky ako z modrej oblohy, som utiekol z vysokej krásnej pokladničnej miestnosti pod šírým nebom a pokračoval v prechádzke.*

Ľudský preklad: *Zo srdca som sa radoval, že mi takto zázračne, doslova z neba spadol do rúk kapitál, a rozbehol som sa z úctyhodného peňažného ústavu von na čerstvý vzduch a pokračoval som v prechádzke.*

Pokiaľ ide o kolokácie adjektívneho spojenia s lexikálnou jednotkou *magicky*, najfrekventovanejšie sú podľa vizualizácie kolokačné spojenia s adjektívami: *magicky nadaný*, *magicky priťahovaný*, *magicky podmanivý*. V danom kontexte „*magicky mi padol ako z modrej oblohy*“, ktorý vybral strojový preklad, je synonymický ľudský preklad *zázračne* adekvátnejší (*zázračne mi spadol z neba*). Prekladateľ sa svojím výberom oveľa viac približuje štýlu umeleckého textu.

Obrázok 3. Kolokácie lexikálnej jednotky *magicky*⁶

⁶ Zdroj: ELEXIS Slovak Web

g. Slovosled

Problematike slovosledu sa venuje J. Mistrík v práci *Slovosled a vetosled v slovenčine* (1966) a výskumy z oblasti slovosledu sú publikované aj v diele J. Kačalu *Syntagmatický slovosled v slovenčine* (2013). Slovosledu sa v rozsiahlej štúdii zameranej na enklitiky v slovenčine ako cudzom jazyku venuje autorský tím M. Ivanová a V. B. Géčová (2021: 25). V prípade novely *Prechádzka* sme zaznamenali rozdiely v slovoslede strojového a ľudského prekladu v pozícii, keď bola predložka „um / o“ nesprávne identifikovaná ako spojka „aby“:

Originál „Spaziergang“: *Denn er ersucht mich um gefällige Erwähnung.*

Strojový preklad: *Pretože ma žiada, aby som bol láskavo spomenutý.*

Ľudský preklad: *Som v pokušení milo sa zmieniť o každom.*

Nedodržanie slovosledu nastane aj v situácii, keď je:

- **voľné postavenie vetných členov vo vete:** *Die Katze schläft gern auf dem Sofa / Mačka spí rada na gauči.*

Alebo: *Auf dem Sofa schläft die Katze gern: Na gauči spí mačka rada a pod.*

- **pozícia slovesa v súvetí na konci vety:** *Als er in Dresden ankam, besuchte er seinen Freund. / Nepriamy slovosled: Keď prišiel do Drážďan, navštívil svojho priateľa.*

Zákon interferencie s východiskovým textom (Toury). G. Toury vytvoril zákon interferencie s východiskovým textom, ktorý sleduje štyri kritériá prekladu: preklad kompozít, homoným, koherenčné vzťahy a doslovný preklad.

a. Kompozitá

Autorská dvojica M. Vajičková a M. F. Luža (2019: 17 – 34) sa v štúdii zameranej na porovnanie nemeckých a slovenských kolokácií venuje aj používaniu kompozít v nemčine. Kým v nemčine prevažuje používanie kompozít (*Hochschule, Käsekuchen*), v slovenčine používame pri nominálnych ustálených slovných spojeniach jednu z najčastejších syntaktických konštrukcií, a to antepovaný adjektívny atribút (*vysoká škola, tvarohový koláč*).

V novele *Spaziergang* sa vyskytuje kompozitum *Geld-Einleger*, ktoré je preložené Google prekladačom ako *vkladateľ peňazí*, pričom prekladateľ výraz zjednodušil na substantívum *investor*.

Originál „Spaziergang“: *Quittung über eintausend Franken wurde mir aus- und eingehändigt, worauf sich der solide Geld-Einleger und Konto-Korrent-Mensch empfehlen und entfernen durfte, nämlich niemand anderer als ich.*

Strojový preklad: *Dostal som potvrdenie o tisíckach frankov a pevný vkladateľ peňazí a správca účtu odporúčali a odstránili, a to nikto iný ako ja.*

Ľudský preklad: *Dostal som doklad o nadobudnutí tisíc frankov a vzápätí som sa, ja, solídny investor a majiteľ osobného účtu, odporúčal a vzdialil.*

b. Homonymá

Pri preklade kompozita *Kassaraum* vychádzame z prvej časti kompozita - lexémy *Kasse*. Homonymum *Kasse* uvádza vo výkladovom slovníku Duden nasledujúce významy: 1. *pokladňa*, 2. *hotovosť* (zdroj: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Kasse>, cit. 10. 03. 2023). Práve tieto odlišnosti vo význame môžu spôsobiť nezhody pri preklade, ak stroj nevyberie adekvátny význam pre daný kontext. Kým stroj preloží lexému *Kassaraum* doslovne ako *pokladničná miestnosť*, prekladateľ zvolil adekvátne spojenie *peňažný ústav*.

Originál „Spaziergang“: *Von Herzen froh über das mir so zauberhaft, wie aus blauem Himmel zugefallene Kapital-Vermögen lief ich aus dem hohen, schönen Kassaraum fort, an die freie Luft hinaus, um den Spaziergang fortzusetzen.*

Strojový preklad: *Z hĺbky srdca, potešený kapitálovým majetkom, ktorý mi padol rovnako magicky ako z modrej oblohy, som utiekol z vysokej krásnej pokladničnej miestnosti pod šírým nebom a pokračoval v prechádzke.*

Ľudský preklad: *Zo srdca som sa radoval, že mi takto zázračne, doslova z neba spadol do rúk kapitál, a rozbehol som sa z úctyhodného peňažného ústavu von na čerstvý vzduch a pokračoval som v prechádzke.*

c. Koherenčné vzťahy

Problematiku koherenčných vzťahov v preklade umeleckého textu bližšie popisuje R. Pavlová (2022: 42 – 49). Prostredníctvom referenčnej analýzy približuje koherenčné vzťahy na príklade kongruencie syntagmatických vzťahov subjektu a predikátu a na príklade rekcie predikátu a objektu. Pri porovnaní strojového a ľudského prekladu môžeme sledovať mieru koherenčných vzťahov, ktoré sa narúšajú napríklad komprimáciou vetnej štruktúry vynechaním vedľajšej vety v ľudskom preklade: ... *was ich weiß* / ... *čo ja viem*:

Originál „Spaziergang“: *Es genügt aber vollkommen, daß ich selber weiß, was ich weiß, und daß ich selbst es bin, der am besten über meine Person unterrichtet ist.*

Strojový preklad: *Je však úplne postačujúce, že ja sám viem, čo viem, a že ja sám som o sebe najlepšie informovaný.*

Ľudský preklad: *Ale celkom postačuje, že to viem ja a som s tým dostatočne oboznámený.*

d. Doslovný preklad

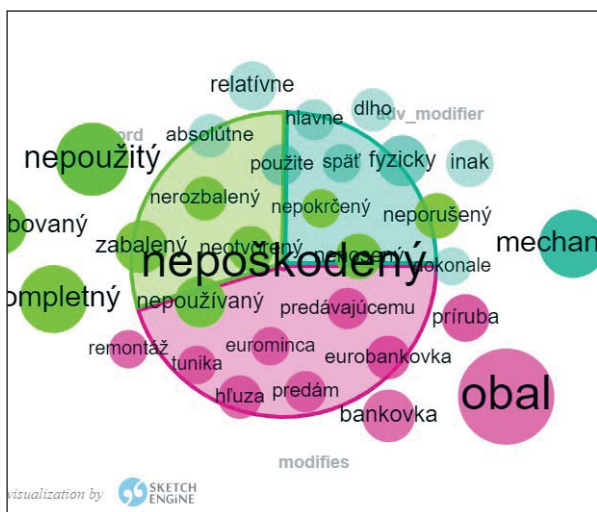
Posledné kritérium prekladu Touryho zákona interferencie s východiskovým textom predstavuje kritérium doslovného prekladu, ktorý môže narušiť porozumenie textu. Strojový preklad pri transformácii verba z nemčiny do slovenčiny *unzerstört bleiben* – *zostať nepoškodený* síce zvolil správne sponové

sloveso, ale s kolokáciou *nenarušiť nádeje, plány a sny* je dané spojenie nefunkčné: *nepoškodiť nádeje, plány a sny*. Podľa vizualizácie kolokácií adjektíva *nepoškodený* sa adjektívum kolokačne spája s konkrétnymi substantívami, ako napríklad *nepoškodený obal, nepoškodená bankovka, nepoškodená eurominca*. V súvislosti s abstraktnými substantívami *nádeje, plány a sny* je adekvátnejšie zvoliť verbum *nerozplynúť sa (nádeje, plány a sny sa nerozplynuli)*.

Originál „Spaziergang: *Welcher redliche Mann war im Leben nie hilflos, und welches menschlichen Wesens Hoffnungen, Pläne, Träume sind im Laufe der Jahre gänzlich unzerstört geblieben?*

Strojový preklad: *Ktorý čestný človek nikdy nebol v živote bezmocný a ktorý človek dúfa, plány a sny zostal v priebehu rokov úplne nepoškodený?*

Ľudský preklad: *Ktorý čestný človek si v živote niekedy nezúfal? Existuje vôbec ľudská bytosť, ktorej nádeje, plány a sny sa v priebehu rokov nerozplynuli?*

Obrázok 4. Kolokácie lexikálnej jednotky *nepoškodený*⁷

3. Záver. Po analýze jednotlivých prekladateľských univerzálií môžeme konštatovať, v akej miere sa odlišujú dva umelecké texty – originál novely v nemčine *Der Spaziergang* autora Roberta Walsera a preklad novely, ktorý do slovenčiny preložil Michal Hvorecký.

Kým prekladateľ využíva pri preklade všetky univerzálie Touryho zákona narastajúcej štandardizácie, ako sú synonymá, simplifikácia (zjednodušenie), implifikácia (elipsa), explikácia, substitúcia, štylistické prostriedky a slovosled, strojový preklad podmienený mechanickým učením nevyužíva univerzálie do takej

⁷ Zdroj: ELEXIS Slovak Web

miery ako prekladateľ. Využitie univerzálií v strojovom preklade sme zaregistrovali len v prípade synonym, ktoré si prekladateľské nástroje vyberajú podľa databázy kolokačných spojení.

Druhý Touryho zákon interferencie s východiskovým textom sa taktiež naplno uplatnil pri využití univerzálií v ľudskom preklade, a to pri preklade kompozít, homonym, pri sledovaní koherenčných vzťahov a taktiež aj v doslovnom preklade. Uvedené univerzálie strojový preklad nevyužíva v takej vysokej miere ako prekladateľ, ale doslovný preklad patrí k frekventovaným postupom pri preklade aj v prípade automatických prekladacích nástrojov.

Pri porovnaní oboch prekladov - strojového a ľudského – nachádzame v strojovom preklade gramatické či štylistické chyby, ktoré sa po oprave v rámci posteditácie môžu ďalej využívať. Špecifickosť umeleckých textov spočíva v tom, že zatiaľ žiadne prekladateľské nástroje, či už išlo o Google Translate, DeepL alebo ChatGPT, nedokázali nahradiť prekladateľa do takej miery, aby sa v strojovom preklade zachovala aj estetická funkcia umeleckého štýlu.

Literatúra

- Baker, M. (1996). Corpus-based translation studies: The challenges that lie ahead. In H. Somers (Ed.), *Terminology, LSP and translation. Studies in language engineering in honor of Juan C. Sager* (175–186). John Benjamins.
- Đuračková, B., Pavlová, R. (2023). *Posteditácia strojového prekladu v jazykovej kombinácii nemčina – slovenčina*. Kirsch-Verlag.
- Hofstädter, D. (2020). *Soggy Soup Maid*. Dostupné na: <https://www.teachyoubackwards.com/soggy-soup-maid/>
- Ivanová, M., Bashir Géčová, V. (2021). Osvojovanie si slovosledu enklitik v slovenčine ako cudzom jazyku na príklade textov slovanských študentov. *Jazyk a kultúra* 47/48, 12, 25 – 40.
- Kačala, J. (2013). *Syntagmatický slovosled v slovenčine*. Vydavateľstvo Matice slovenskej.
- Levý, J. (1998). *Umění překladu*. Ivo Železný.
- Mistrík, J. (1996). *Slovosled a vetosled v slovenčine*. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Mraček, D. (2018). Jiří Levý a didaktika prekladu. *IV Acta Universitatis Carolinae. Philologica 2. Translatologica Pragensia*, 59–71. Karlova univerzita v Prahe.
- Pavlová, R. (2022). *Kvalita strojového prekladu v umeleckej literatúre*. Kirsch-Verlag.
- Šuša, I. et al. (2014). *Úvod do štúdia prekladovej literatúry*. Belianum.
- Šuša, I. (2018). Umelecká transpozícia textov na osi minulost' – súčasnosť. *Nová*

filologická revue 2, 10, 3 – 14.

Toury, G. (2004). Probabilistic explanations in translation studies. Welcome as they are, would they qualify as universals? In A. Mauranen, P. Kujamäki (Eds.), *Translation Universals. Do they Exist?* (15 – 32). John Benjamins.

Vajičková, M., Luža, M. F. (2019). Ako ovplyvňuje typologická príslušnosť tvorbu kolokácií v cudzom jazyku. Na pozadí slovenčiny, nemčiny a rumunčiny. *Philologia* 1/2, 17 – 34.

Walser, R. (2014). *Prechádzka*. Preklad: Michal Hvorecký. Premedia Group.

Pramene

Der Spaziergang by Robert Walser (eBook): https://www.gutenberg.org/ebooks/39247?fbclid=IwAR38L9GNzbg9JL7WzX2JWJRlpgcexFptruFB_RSZPtPJ1RZdW-3nbof-T3w.M

Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV: <http://slovník.juls.savba.sk>
Nemecký výkladový slovník *Duden*. <http://www.duden.de>

Рената Павлова

ЧОВЕК ИЛИ МАШИНА? КО УМЕ БОЉЕ ДА ПРЕВЕДЕ УМЕТНИЧКИ ТЕКСТ?

Резиме

У раду смо применом преводачких универзалија из Туријевог закона о растућој стандардизацији и закона интерференције с оригиналом анализирали машински и људски превод романа Роберта Валсера *Spaziergang* (*Шетња*). Дошли смо до закључка да преводац користи различите преводачке универзалије у оквиру Туријевих закона. Машински превод користи универзалије само ограничено и то у случају дословног превода и превода синонима које преводачки алати бирају на основу база колокација. Колокације смо представили и путем платформе Sketch Engine, која процењује колокације на основу језичког корпуса. Приликом сравњивања машинског и људског превода уметничког текста забележили смо одсуство естетске функције уметничког превода који је био резултат рада платформе Гугл преводац.

Кључне речи: машински превод, људски превод, преводачке универзалије, језички корпус

Renáta Pavlová

HUMAN OR MACHINE? WHO CAN TRANSLATE FICTION WRITING BETTER?

Summary

In the paper, we analysed the machine and human translation of the novella *Spaziergang* by Robert Walser through the translation universals of Toury's Law of Increasing Standardization and the Law of Interference with the Source Text. We conclude that the translator uses different translation universals within both Toury's laws. Machine translation uses universals only to a limited extent, namely in literal translation and translation of synonyms, which the translation tools choose according to the database of collocations. We also present collocational connections through the Sketch Engine tool, which evaluates collocations based on the linguistic corpus. When comparing machine and human translation of fiction writing, we noted the absence of preserving the aesthetic function of an artistic translation realised through Google Translate.

Keywords: machine translation, human translation, translation universals, language corpora